

אפשרויות למעורבות צבאית סובייטית במזה"ת המודל הסורי

דומה כי כאן המקום להניח מספר הנחות יסוד אשר יסייעו לדעתי למקד את הדיון ולתחום את גבולותיו.

ראשית, המלחמה תתנהל בחזית המזרחית בלבד, ובראש ובראשונה עם סוריה. לאור המצב המדיני השורר כיום באזור (מלחמת איראן-עיראק והקיטוב בעולם הערבי) לא ברור אם ניתן להניח קיומה של חזית מזרחית מגובשת כנגד ישראל. מכל מקום, גם אם תתקיים חזית מזרחית מעין זו, הרי שמעורבות צבאית סובייטית תהיה בזירה הסורית בלבד (ולא בירדן לדוגמה).

שנית, תהליך השלום בין ישראל למצרים יימשך כנראה לפחות עד השלמת נסיגת כוחות צה"ל לגבולות 1967 (מרס 1982). לפיכך סבירות מעורבותה של מצרים במלחמה זו נמוכה. יחד עם זאת, גם אם תתערב מצרים במלחמה במידה זו או אחרת, הרי שיש להניח כי כל עוד סאדאת נמצא בשלטון (או אף אם יוחלף על-ידי יורשיו הצפויים), לא צפויה פריצת דרך כלשהי ביחסי ברה"מ-מצרים, ומכאן שלא צפויה גם כל מעורבות צבאית סובייטית בזירה המצרית.

שלישית, לגבי אופיה של המלחמה, הרי דומה כי מדובר במלחמה קצרה יחסית (שבוע עד שלושה שבועות) ואין זה חשוב מי פתח בה. מעורבות צבאית סובייטית תעמוד על הפרק אם צה"ל יכה את הצבא הסורי, יתקדם לעומק סוריה, ובמיוחד אם ייווצר איום על דמשק. תנאי השטח בו תתנהל הלחימה (ואשר מהווה את זירת המעורבות הצפויה), קרי, אזור רמת הגולן, והשטח בינו לבין דמשק, מאפשרים הפעלת כוחות משוריינים וממוכנים בקנה מידה נרחב.

ולבסוף, אין בכוונת הדברים לעסוק בסוגי עימותים מזוינים אחרים בין ישראל לסוריה (כמלחמת התשה ממושכת), אלא רק במלחמה מהסוג שצוין לעיל. דפוסי מעורבות סובייטית במלחמת התשה יהיו שונים בחלק ממרכיביהם מאלה שבמלחמה קצרה יחסית, וזאת הן עקב צרכיו של הצבא המקומי במלחמה מעין זו, והן עקב העובדה שאילוצי הזמן הקיימים במלחמה קצרה לא יהיו רלוונטיים למלחמת התשה. עם זאת דומה כי דפוסי המעורבות, אשר אציג בהמשך, יהיו רלוונטיים ברובם המכריע אף לגבי מלחמת התשה.

הגורמים המכתיבים את המעורבות הצבאית הסובייטית

המעורבות הצבאית הסובייטית במלחמה הנדונה תהיה פועל יוצא של שלושה משתנים מרכזיים:

- צרכיה של סוריה ומידת מחויבותה של ברה"מ לקיום המשטר בה — ההנחה היא שכלל שמידת המחויבות גדולה יותר וככל שהסכנה לעתיד המשטר (עקב חבוסה צבאית)

בהתבטאויות סובייטיות הודגש כי הסכם זה מעלה את היחסים בין שתי המדינות "לרמה איכותית גבוהה יותר".

הדברים הבאים ינסו להתמודד עם שאלה זו ולבחון את רפוסיה של המעורבות הצבאית הסובייטית במקרה של עימות מזוין נוסף בין ישראל לסוריה (או בינה לבין שכנותיה האחרות) בשנה-שנתיים הבאות, היינו בשנים 1981-1982.

מצבו הקשה של משטר אסד ובעיות הפנים החמורות מולן הוא ניצב מחד גיסא, והסכם הידירות ושיתוף הפעולה אשר נחתם באוקטובר 1980 בין סוריה לברה"מ מאידך גיסא, מקנים ממד חדש ואקטואלי לשאלה — מה יהיה אופיה של מעורבות צבאית סובייטית במלחמה אפשרית בין ישראל לסוריה.

שאלה זו מתחדדת לאור העובדה כי הן בהתבטאויות סוריות והן

רבה יותר — כן תגדל הנכונות לסיוע.

- יכולת ההתערבות לאור ההערכה הסובייטית
- יחסי הכוחות הצפויים בזירת ההתערבות:
- דומה כי הסובייטים יימנעו במידת האפשר מעימות ישיר עם צה"ל. מכל מקום — גם אם יחליטו על עימות מעין זה, אין הסובייטים יכולים להרשות לעצמם לבצע מהלכים צבאיים בלתי מוצלחים ו/או לנחול תבוסה מידי צה"ל.
- התגובה האמריקנית הצפויה: זו תלויה במידה רבה במצב היחסים הבינעצמיים באותה עת וביחסי הכוחות הבינעצמיים — במיוחד במישור האסטרטגי. נראה כי המערכת הבינלאומית עתידה לעמוד בסימן החרפה ויריבות בינעצמיים גוברים והולכים. יריבות גוברת זו עשויה להביא לדעתי דווקא לנכונות גוברת מצד ברה"מ למעורבות צבאית בעת מלחמה בין ישראל לסוריה, וזאת מהסיבות הבאות:
- ביחסי הכוחות הקיימים כיום, אין למעשה בידי ארה"ב יכולת איום אפקטיבית בהסלמה גרעינית, זאת, להבדיל משנת 1973, כאשר עמד הפיקוד האסטרטגי של חיל האוויר האמריקני בכוננות להרתעת הסובייטים. במישור הקונבנציונלי בולטת הנחיתות האמריקנית הרבה יותר, במיוחד לאור ההתקדמות הרבה בשיפור איכות אמצעי הלחימה המצויים בידי הצבא הסובייטי.
- הנוכחות הצבאית האמריקנית ההולכת וגוברת במזרח התיכון עלולה להיתפס על-ידי הסובייטים כגורם אשר מחד גיסא מקנה להם לגיטימציה למעורבות מסיבית יותר בסוריה, ומאידך גיסא — אינו בקנה-מידה המסכנם באורח משמעותי. זאת במיוחד לאור העובדה ש"כוח הפריסה המהירה" (RDF) שעל הקמתו החליט הנשיא קרטס נמצא עדיין "על הנייר" בלבד.
- המשך התפתחותם של היחסים המיוחדים האמריקניים-מצריים, עשוי להערכתי להיתפס ע"י הסובייטים כאילוץ שימנע תמיכה אמריקנית חד-משמעית בישראל בעת המלחמה.
- חילופין בהנהגה הסובייטית בתקופה הנדונה יגדילו לדעתי אף הם את מידת נכונות ההנהגה החדשה לנטילת סיכונים. קונקרטית נראה כי המעורבות הסובייטית הצפויה במקרה של מלחמה בין סוריה לישראל עשויה להתבטא באחד (או בשילוב של כמה) מהמאפיינים הבאים:
- הספקת נשק וציוד צבאי.
- מעורבות פיסית בקרבות באמצעות מערך הייעוץ הסובייטי הפרוס בצבא הסורי.
- שיגור יחידות סובייטיות עצמאיות בתחומי הגנה-אווירית, ל"א ומודיעין.
- שיגור עוצבות לוחמות לסוריה.
- מעורבות השייטת היס-תיכונית במלחמה.

• איום ו/או הפעלת נשק בלתי קונבנציונלי. לפני בחינת כל אחד מהתסריטים הללו במלחמה הנדונה, מן הראוי לעמוד בקצרה על מהותם של חלק ממרכיבים אלה, אשר לגביהם קיים חוסר בהירות בספרות המקצועית בנושא. זאת תוך בחינת האופן בו הם באו לידי ביטוי בשני עימותים מוזינים באזור — מלחמת ההתשה הישראלית מצרית (1969-70) ומלחמת יום הכיפורים.

מערכי ייעוץ סובייטיים בצבאות מקומיים

דפוס מקובל של מעורבות צבאית סובייטית במדינות ידידותיות בעתות שלום הוא קיומו של מערך ייעוץ סובייטי הפרוס בקרב זרועות הצבא של המדינה הלקוחה, לצד המפקדים המקומיים. עומק חדירתם של היועצים הסובייטים בצבאות השונים הנו פועל יוצא של מידת הקרבה בין ברה"מ למדינה הלקוחה. קשת התפקידים אותם ממלא מערך הייעוץ רחבה ביותר וכוללת את כל תחומי פעילותו של הצבא המקומי: סיוע והדרכה בקליטת מערכות נשק חדשות; סיוע בתחזוקה שוטפת של הציוד הצבאי אותו מתפעל הצבא המקומי; ייעוץ והדרכה בפעילות השוטפת של הצבא ובמיוחד בתחום ההדרכה (קורסים, תמרונים ותרגילים וכיו"ב) והתכנון המבצעי.

נוכחות יחידות סובייטיות עצמאיות במדינה לקוחה

הכוונה כאן היא להימצאותן של יחידות צבאיות סובייטיות עצמאיות במדינה ידידותית מסימת, המיועדות לשרת בראש ובראשונה את האינטרסים הצבאיים-אסטרטגיים של ברה"מ עצמה. יחידות מעין אלה אינן מקיימות למעשה כל מגע עם הצבא המקומי ואינן מסייעות לצבא המקומי בפעילותו השוטפת.

הנוכחות העצמאית מתבטאת בעיקר בתחום הסיוע למערך הלחימה העיקרי החל במישור הימי (אמצעי תחזוקה בנמלים המקומיים וקיום נוכחות קבע או מזדמנת בהם) דרך המישור האווירי (יחידות חיל אוויר והגנה אווירית) וכלה במישור כוחות היבשה (יחידות מודיעין ול"א). למרות שהיחידות העצמאיות נועדו בראש ובראשונה לשרת צרכים סובייטיים ישירים, הרי שבנסיונות מסוימות הן עשויות לסייע לצבא המקומי.

הדוגמה הבולטת ביותר לנוכחות סובייטית עצמאית במזרח התיכון הייתה במצרים בתקופת מלחמת ההתשה.

השייטת הסובייטית היס-תיכונית

הצי הסובייטי תופס מקום מרכזי בתפיסה האסטרטגית הסובייטית: עליו לקיים נוכחות פיסית באזורי משבר, ובדרך זו לתת גיבוי למדינות לקוחות, להגביל את מרחב הפעולה

של ציי המערב ולשרת את האינטרסים הפוליטיים של מוסקבה. במסגרת זו מקיימת ברה"מ מאז אמצע שנות ה-60 נוכחות קבע של יחידות צי בים התיכון. עד 1967 הייתה נוכחות זו מצומצמת ביותר וכללה כ-10-12 כלי שיט. לאחר מלחמת ששת הימים גדלה הנוכחות הימית הסובייטית במידה ניכרת והגיעה לכ-35-40 כלי שיט מהם: בין 10-15 ספינות קרב (סיירות, משחתות, פריגטות ולעתים נושאות מסוקים), 3-2 נחתות, 8-9 צוללות (מהן גרעיניות) וכ-10-15 ספינות עזר.

מאז 1967 נהנים הסובייטים מזכויות עגינה ותחזוקה במספר נמלים יס-תיכוניים: עד 1976 הייתה מצרים (פורט סעיד ואלכסנדריה) המאחו הימי הסובייטי העיקרי בים התיכון. בעקבות ביטולו החד-צדדי של הסכם הידידות הסובייטי-מצרי על-ידי הנשיא סאדאת (מרס 1976) וחסול הנוכחות הימית הסובייטית במצרים, ניסתה ברה"מ למצוא חלופים לאבדן בסיסה במצרים על-ידי שימוש במתקני נמל בסוריה (טרטוס ולטקיה) וביוגוסלביה (טיבאט). כן קיימות ידיעות על פיתוח מתקני נמל בלוב לצרכים סובייטיים.

כוחות התערבות סובייטיים

מאז ראשית שנות ה-70 מהווה נושא המעורבות הצבאית הסובייטית במוקדי מתחות בעולם (ובכלל זה המזה"ת) מרכיב אורגני בדוקטרינה הצבאית הסובייטית. זו מבחינה בכירור בין מלחמה עולמית כוללת (שתחייב גם הפעלת נשק גרעיני) לבין מלחמות מקומיות בעלות היקף מוגבל המתנהלות על טהרת הנשק הקונבנציונלי. תפקידו של הצבא הסובייטי שוב אינו מצטמצם בהגנת המולדת ומדינות הגוש הסובייטי, אלא במתן סיוע צבאי ל"עמים הנלחמים על חירותם ועצמאותם כנגד האימפריאליזם בכל חלקי תבל". לשם מימוש מדיניות זו נדרשת ברה"מ לקיים כוחות ניידים, מצויים כהלכה ומאומנים היטב, ובמקביל להעמיק ולפתח את הנוכחות הצבאית ואת הסיוע הביטחוני למדינות ידידות בעולם השלישי.

היחידות הנחשבות בקרב כל החוקרים ככוח שעלול להתערב במלחמה במזה"ת הם הכוחות המוטסים הסובייטיים (VDV). כהוכחה להנחתם זו מזכירים החוקרים את האיום הסובייטי לשיגור יחידות אלה למזה"ת בשלהי מלחמת יום הכיפורים.

בסדר"כ הצבא הסובייטי מצויד כיום שמונה דיביזיות מוטסות (אחת מהן דיביזיית אימונים) שבכל אחת מהן כ-7,500 חיילים. כל דיביזיה מוטסת כוללת שלוש חטיבות צנחנים ואל-מנטים של סיוע ותחזוקה. בכל דיביזיה 90 נגמ"שים BMD וכ-20 נגמ"שים BRDM למטרות סיור. כוח האש האורגני של הדיביזיה

סוללות SA-3 ומספר לא ידוע של סוללות SA-6 וכן מספר טייסות קרב מיג-21. כן שוגרו למצרים יחידות מדיעין ול"א: גף מטוסי מיג 25 למטרות סיור-צילום, וכן יחידות ל"א בסדר גדול לא ידוע לשיבוש מערכות הנחיה של טילי קרקע-אוויר הוק שברשות ישראל ומערכות ניווט במטוסיה. סה"כ כוח האדם הסובייטי ביחידות אלה היה בסביבות 10,500. יחידות עצמאיות אלה התפרסו באזורים שונים במצרים כגוף אורגני להגנת המרחב האווירי של מצרים: סוללות טילי קרקע-אוויר נפרסו במספר אתרים מוגדרים ב"הרטלנד" המצרי — קהיר, אלכסנדריה, סכר אסואן, ואילו טייסות המיג-21 מוקמו במספר שדות תעופה לאורך הנילוס — ג'ינכיס, אינשאץ, קהיר-מערב, בני-סואף, אלפיוס.

• במקביל לנוכחות הסובייטית העצמאית במצרים, היה קיים אף מערך ייעוץ סובייטי בצבא המצרי שמנה כ-5,000 אנשי צבא סובייטים, אשר היו פרוסים בכל זרועות הצבא המצרי. ככל הידוע היה רובו של מערך ייעוץ זה מרוכז אף הוא ביחידות חיל האוויר וההגנה-האווירית, אך ידוע שמערך זה היה פרוס בכל עוצבות היבשה המצריות, שם הגיע עומק החדירה לרמת גדוד ביחידות השריון והארטילריה.

שרק לחלק מהם יכולת משא וטווה המאפשרים העברת ציוד צבאי למזרח התיכון. בכלל זה כ-645 מטוסי AN-12 (יכולת נשיאה עד 20 טון ציוד), 50 מטוסי AN-22 (עד 80 טון ציוד) וכ-35 מטוסי IL-76 (עד 40 טון ציוד).

המעורבות הצבאית הסובייטית במלחמת ההתשה

המעורבות הצבאית הסובייטית הנרחבת ביותר במזרח התיכון עד כה הייתה במצרים בשנים 1970-1972. מעבר להספקה שוטפת של ציוד צבאי, מצאה מעורבות זו את ביטוייה בשלושה מהמישורים שהזכירו כאן: מעורבות יחידות סובייטיות עצמאיות בתחומי ההגנה האווירית, ל"א ומודיעין, קיום מערך ייעוץ בצבא המצרי ונוכחות השייטת היס-תיכונית בנמלי מצרים.

• בתחום הנוכחות העצמאית, הרי שבין פברואר 1970 ליולי 1972 ובעקבות פנייה מצרית ורצון סובייטי למנוע התמוטטות של מערך ההגנה האווירית המצרי נוכח תקיפות חיל האוויר הישראלי, העבירה ברה"מ למצרים יחידות עצמאיות, רובן המכריע בתחום ההגנה האווירית, אשר נועדו לסייע לצבא המצרי בבלימת התקפות חיל האוויר הישראלי.

במסגרת זאת הועברו למצרים כ-25 עד 30

כולל 45 תותחי סער מתנייעים ASU-57/85, 24 מטל"רים 140 מ"מ, מרגמות כבדות 82 ו-120 מ"מ, ו-18 תותחים הוביצר 122 מ"מ. מערכת ההגנה נ"מ של הדיביזיה כוללת תומ"תים נ"מ ZSU-23x4 (18 כלים) וככל הנראה אף טילי קרקע-אוויר SA-4 ו-SA-7. היחידות המוטסות מהוות חלק מכוחות היבשה הסובייטיים, ולמרות שיש להן מפקדה נפרדת ומבצעית, הן כפופות ישירות למטכ"ל. על-פי תורת הלחימה הסובייטית, משימתם העיקרית של הכוחות המוטסים היא לסייע לכוחות היבשה על-ידי "פתרון בעיות אופרטיביות-טקטיות בעורף האויב ועל-ידי הבטחת פעולה מתמשכת בעומק הגנת האויב". על הכוחות המוטסים "לבצע באופן עצמאי משימות של תפיסה והשמדה של בסיסי טילים גרעיניים, בסיסי חיל אוויר וחיל ים, ויעדים חשובים אחרים בעומק זירת המערכה".

הזרוע המבצעית שעליה יוטל קרוב לוודאי להעביר כוחות אלה למזרח התיכון היא אוויריית התובלה הצבאית (VTA) של חיל האוויר הסובייטי. אוויריה זו, אשר ביצעה את הרכבת האווירית במלחמת יום הכיפורים וכן רכבות אוויר גדולות אחרות (כגון ב-1975-1976 לאנגולה, לאתיופיה — סוף 1977 — תחילת 1978, ולאפגניסטן — דצמבר 1979), מפעילה כ-1,500 מטוסי תובלה

• המעורבות הימית הסובייטית במצרים, מצאה את ביטוייה (מאז סוף שנת 1967) בנוכחות ימית סדירה בנמלי פורט סעיד ואלכסנדריה. נוכחות זו גדלה בתקופת מלחמת ההתשה, וכללה בין היתר אף טייסת מטוסי TU-16 ומספר מטוסי IL-38 למטרות סיוור ול"א.

כאשר למעורבות בפועל בקרבות נגד ישראל, הרי שידועים הפרטים הבאים: בתחום הנוכחות העצמאית – ניסו הסובייטים להימנע מלהיכנס לקרבות אוויר עם צה"ל והגבילו את נוכחותם האווירית לטיסות לאורך הנילוס. עם זאת ידוע על מספר קטן של קרבות-אוויר: כך למשל תקפו מטוסי מיג-21 סובייטיים ב-25 ביולי 1970 שני מטוסי סקיהוק ישראלים שהיו במשימת הפצצה באזור התעלה, אך המטוסים הישראליים הצליחו להתחמק. בעקבות תקרית זו טמנו מטוסים ישראלים מארב למטוסים סובייטיים ובקרב האוויר שהתפתח הופלו ארבעה מטוסי מיג-21 סובייטיים על טייסהם.

בכל הנוגע ליחידות טילי קרקע-אוויר הרי שסביר להניח שהן ירו על מטוסים ישראלים שביצעו הפצצות באזורים בהם הן היו ממוקמות. כן קידמו הסובייטים מספר סוללות SA-3 לאזור התעלה ביולי 1970.

כאשר למעורבות סובייטית בקרבות באמצעות מערך היעוץ, הרי שככל הידוע השתתפו היועצים שהיו פרוסים ביחידות טילי הקרקע-אוויר של הצבא המצרי (SA-2) בפעילות מבצעית כנגד ישראל. כך ידוע כי בליל 29-30 ביוני 1970 הפילו צוותים מעורבים מצריים-סובייטיים שקדמו לאזור התעלה שני מטוסי פנטום ישראלים. שלושה מטוסי פנטום נוספים הופלו בחדשים יולי-תחילת אוגוסט.

מעורבות השייטת במלחמת ההתשה הייתה הרתעית במהותה והתבטאה כאמור בנוכחות קבע של כלי שיט סובייטיים בנמלי מצרים, על מנת להפריע לפעילות מטוסי חיל האוויר הישראלי בנמלים אלה.

המעורבות הסובייטית במלחמת יום הכיפורים

במלחמת יום הכיפורים שמרו הסובייטים על פרופיל נמוך של מעורבות צבאית, ועיקר מעורבותם במלחמה זו התבטאה באספקה מוגברת ומואצת לצבאות מצרים וסוריה באמצעות רכבת אווירית וימית.

לזירה המצרית לא שגרו הסובייטים כוחות כלשהם במהלך הלחימה. עם זאת, לאחר הפסקת האש של ה-23 באוקטובר ובעקבות הניסיונות הישראליים לכיתור הארמייה השלישית, איימו הסובייטים במשלוח כוחות מוטסים לזירה אולם בפועל, מאז סילוקם של היועצים הסובייטים ממצרים (יולי 1972) ידוע

רק על מקרה בודד בו היו יועצים סובייטים מעורבים בירי טילי קרקע-קרקע סקאד על כוחות צה"ל ב-22 לאוקטובר.

בזירה הסורית הייתה המעורבות הצבאית הסובייטית בעלת היקף רחב יותר והתבטאה במספר תחומים:

□ **מעורבות השייטת היס-תיכונית:** בעקבות התקפת חיל הים הישראלי על נמלי טרטוס ולטקיה (10-12 באוקטובר) שבמהלכה נפגעו מספר ספינות סובייטיות ואחת טובעה, הופיעו ספינות מלחמה סובייטיות בנמלי סוריה לשם הרתעת כוחות צה"ל ולאבטחת פריקת הרכש בנמלים אלה. כן אבטחו הסובייטים את רכבות האוויר והים באמצעות מספר משחתות חמושות בטיילי ים-אוויר ששיטו מזרחית לקפריסין.

□ **שיגור יחידות עצמאיות לסוריה:** במהלך הלחימה שוגרו לסוריה יחידות הגנה אווירית סובייטיות, והן מוקמו במרחב של לטקיה ודמשק. יצוין כי פעילות זו הייתה מצומצמת בהיקפה והתמקדה אף היא באבטחת הרכבת האווירית והימית.

בנוסף לכך קיימות ידיעות בלתי מאומתות לפיהן מוקם ב-13 באוקטובר חפ"ק של דיכוייה מוטסת סובייטית בקטנא הסמוכה לדמשק. עם זאת אין כל עדויות על מעורבות פעילה של מערך היעוץ הסובייטי במהלך הלחימה של הצבא הסורי.

דפוסי המעורבות הסובייטית במלחמה בין ישראל לסוריה בעתיד

לאחר הבהרת מאפייניה השונים של המעורבות הצבאית הסובייטית במזה"ת והאופן בו באו לידי ביטוי במלחמות באזור, אנסה להלן לבחון מה יהיו דפוסי המעורבות הסובייטית במלחמה עתידית בין ישראל לסוריה.

בתחום אספקת נשק וציוד צבאי סביר להניח כי המעורבות הסובייטית תהיה פחות או יותר במתכונת המוכרת ממלחמת יום הכיפורים ותתבטא באספקה מואצת ומסיבית של נשק וציוד צבאי לצבא הסורי באמצעות רכבת אווירית וימית.

מערך היעוץ בלחימה שמקיימים הסובייטים בצבא הסורי מונה ככל הידוע בין 2,000-2,500 יועצים הפרוסים בכל זרועות הצבא. ייתכן אף כי מערך זה יגדל בעקבות ההסכם לידידות ולשיתוף פעולה שנחתם בין שני הצדדים באוקטובר 1980. מערך ייעוץ זה צפוי כנראה להשתתף בלחימה באופן פעיל יותר מבעבר: במסגרת זו צפוי כי היועצים ביחידות חיל האוויר וההגנה האווירית ימשיכו לסייע ליחידותיהם בפעילות מבצעית שוטפת, ואילו היועצים בעוצבות הלוחמות יפעלו ברמה הדיכוינית ומעליה (כלומר, נכוונות להסתכן בנפגעים – פחות מזה בנפילה בשבי). דוגמה לנכוונות הסובייטית להסתכן במעורבות

במישור זה ניתן לראות בתקופת המחיתות האחרונה בין סוריה לירדן (נובמבר-דצמבר 1980), כאשר היועצים הסובייטים התלוו לדיכויניות הסוריות שנעו לחזית.

ככל הידוע לא מעורבות כיום יחידות סובייטיות עצמאיות בצבא הסורי, להוציא שהיית קבע של ספינות סובייטיות בנמלי סוריה למטרות תחזוקה. יחד עם זאת, ובהסתמך על ניסיון העבר, קיימת סבירות גבוהה כי עם פרוץ מלחמה (או אף קודם לכן), ייתכן אף כתוצאה לוואי להסכם הידידות בין שתי המדינות) תשוגרנה לסוריה יחידות סובייטיות עצמאיות בתחומי ההגנה האווירית (יחידות טילי קרקע-אוויר ואולי גם מטוסי קרב), המודיעין והל"א. יחידות עצמאיות של הגנה-אווירית כבר שוגרו לסוריה במהלך מלחמת יום הכיפורים, ואילו בתחום הל"א סייעה ברה"מ מספר פעמים בעבר לצבא מקומי, כגון הפעלת יחידות מודיעין ול"א במצרים במלחמת ההתשה או במהלך מלחמת מצרים-לוב (יולי 1977) כאשר ברה"מ ביצעה חסימות ל"א נגד המצרים באמצעות מסוקים שהמריאו מספינות באזור.

מעורבות השייטת היס-תיכונית במלחמה: זו עשויה כנראה להתבטא בפרמטרים הבאים:

□ אבטחת נתיבי שיט מן הים השחור לנמלי סוריה.

□ אבטחת נמלים בחוף הסורי בהם נפרקים משלוחי ציוד צבאי מברה"מ.

במסגרת זו תקיים נוכחות פיסית באזורי הנמלים או בנמלים עצמם לשם הרתעת כוחות צה"ל: יופעלו אמצעים נ"מ של הכלים (בעיקר טילי ים-אוויר) במקרה של ניסיונות ישראלים לשבש פריקת הציוד בנמלים אלה; ייערכו מבצעי החפה מוגבלים להגנה פיסית ולמטרת "הפגנת דגל" באזורי חוף ונמלים סוריים (לאפשרות פעולה זו כנראה סבירות נמוכה בעיקר עקב אילוצי זמן ותובלה).

□ הפגנת נוכחות מוגברת באזור החוף הסורי-לבנוני לשם הגבלת חופש הפעולה של חיל הים הישראלי בגזרה זאת. נוכחות של נושאת מטוסים או נושאת מסוקים תגביר במידה בלתי מבוטלת את יעילותה של דרך פעולה זו.

□ מאמץ מודיעיני מוגבר ע"י ספינות בין ומטוסי בין סובייטיים מול חופי ישראל.

□ ניסיון להטלת הסגר ימי על ישראל (גם לאפשרות זו סבירות נמוכה בשל עלותה הגבוהה עבור הסובייטים, אפשרות התגובה של הצי השישי וחשש מתגובה ישראלית קיצונית והסתבכות בלתי רצויה מבחינת החוק הבינלאומי).

כפי שראינו עד כה נמנעה ברה"מ ממשלוח עוצבות לזירת הלחימה במזה"ת, למרות שאימה בנקיטת צעד זה בשלהי מלחמת יום הכיפורים. עם זאת המחשה המעורבות הצבאית הסובייטית במלחמת אוגון ויותר

מכך, באפגניסטן כי ברה"מ אינה נרתעת ממעורבות צבאית מסיבית אף באזורים בהם נמנעה ממעורבות מעין זאת בעבר, ואשר נמצאים מחוץ לתחום ההשפעה הישיר שלה. יחד עם זאת, קיימים מספר אילוצים המקטינים את הסבירות של שליחת עוצבות לוחמות בקנה מידה נרחב למוזה"ת, והמרכזי שבהם נעוץ ביחסיה של ברה"מ עם בעלות בריתה במזרח-אירופה, וסימנים ראשונים לכך ניתן לראות במאורעות הנוכחיים בפולין: בין אם תהיה פלישה סובייטית לפולין (דבר שיחייב ריתוק כוחות סובייטיים בסדר גדול משמעותי למשימה זו — ובכלל זאת אף מספר דיביזיות מוטסות) ובין אם לאו, ברה"מ תצטרך לקיים פיקוח הדוק על המתרחש במדינה זו ובשאר מדינות מזרח אירופה לשם מניעת התרחבותה של ה"תסמונת הפולנית", דבר זה יטיל עליה אילוצים גם במישור הצבאי.

אך מעבר לאילוצים המדיניים, דומה כי ההחלטה הסובייטית בדבר שיגור עוצבות לוחמות למוזה"ת (לאור ההנחה המוקדמת כי אכן תהיה נכונה סובייטית גדולה מבעבר לנקיטת צעד זה) תושפע בראש וראשונה (אם כי לא באורח בלבדי) משיקולי רווח ועלות במישור הצבאי גרידא; קרי — גדול ההישג הצבאי הצפוי ומידת השפעתו על מהלך המלחמה, לעומת עלותו הצפויה.

יש להניח כי הכוחות המוטסים, אשר אותם איימו הסובייטים לשגר למוזה"ת ב-1973 ואשר בהם רואים כל החוקרים את זרוע ההתערבות הפוטנציאלית במוזה"ת, אינם מתאימים לזירת לחימה זו, הן מבחינה דוקטרינרית והן מבחינה אופרטיבית. מבחינה דוקטרינרית אמורים הכוחות המוטסים להיות מופעלים לביצוע משימות אופרטיביות וטקטיות בעורף האויב, ולפיכך קשה להניח כי בשדה הקרב הרלבנטי, ובמצב בו תהנה ישראל מעליונות אווירית מוחלטת (לפחות מעל שטחה שלה), תהיה אפשרות להפעלת עוצבות אלה להשתלטות על מתקנים או על יעדים בעומק ישראל, מה גם של הייתה קיימת אפשרות כזאת, לא מצויים במרחב כוחות שיכולים לחבור אליהן.

ומבחינה אופרטיבית, גם אם תרצה ברה"מ לשלב עוצבות אלה בלחימה בחזית, למרות שיעדם המקורי אינו כזה, הרי שכוחות אלה יתקלו בקשיים ניכרים בהתמודדות עם עוצבות ממוכנות ומשוריינות בשל נחיתותם הניכרת בחימוש ובכוח האש שלהם, וכנובע — לא יוכלו להוות יריב שקול לצה"ל.

לאור כל זאת, אם אכן יחליטו הסובייטים לשלוח עוצבות לוחמות לסוריה מתוך כוונה

לערבם בלחימה עם צה"ל ולהשיג הישג צבאי משמעותי כלשהו, הרי שאין המדובר בדיכוי זיות המוטסות, אלא בעוצבות משוריינות או ממוכנות (אפשרי בשילוב עם כוחות מוטסים) בסדר גדול של ארמייה לפחות. משלוח כוחות בהיקף כזה יצריך מאמץ תובלתי אדיר מצד הסובייטים. אם ניקח בחשבון שהסובייטים יעבירו באותה עת ציוד צבאי בכמויות גדולות לסוריה; את התשתית המוגבלת בסוריה (מבחינת כמות שדות תעופה והנמלים וגדלם) לקליטת גייסות אלה; הזמן הדרוש לכוחות אלה לשם התארגנות מבצעית בסוריה והעובדה שצה"ל עלול לנסות ולשבש את תהליך העברת הכוחות האלה למוזה"ת, הרי שלהערכת יודקו הסובייטים לפחות לחודשיים להעברת עוצבות אלה לסוריה. היות שעל פי ההנחה המוקדמת לא תאריך המלחמה פרק זמן כזה, הרי שסבירות שיגור עוצבות לוחמות לסוריה נמוכה ביותר. אפשרי כמובן שיגור כוח סובייטי סמלי למטרת "הפגנת דגל" (כדיביזיה מוטסת), אולם כוח מעין זה לא ישולב בקרבות, אלא ייפרס בנקודות אסטרטגיות חשובות במיוחד (כגון סביב דמשק) לשם הרתעת צה"ל מכיבושן.

בעקבות חתימת הסכם הידידות הסורי-סובייטי הועלו במספר עיתונים ערביים הערכות לפיהן ביקשה דמשק, וייתכן שאף קיבלה, ערבויות מברה"מ ל"מטרייה" גרעינית במקרה שישראל תאיים עליה בהפעלת נשק גרעיני. אין להוציא אפוא מכלל אפשרות כי מלחמה בין ישראל לסוריה שתתנהל במצב בו יימצא נשק גרעיני בידי מספר מדינות במזרח התיכון עלולה להביא להצהרה סובייטית רשמית וחד-משמעית כנגד הפעלת נשק מעין זה, או איום סובייטי בשימוש בנשק גרעיני (או נשק טוטלי אחר) לטובת מדינות הנתונות ל"סחטנות" גרעינית מצד ישראל. היות ובטווח הקצר בו עוסק מאמר זה, סבירות כניסתו של נשק גרעיני למוזה"ת נמוכה (וללא קיום נשק גרעיני בזירה — אין להערכתי סכנת איום סובייטי בהפעלת נשק בלתי קונבנציונלי), הרי שתסריט זה הנו היפותטי בלבד.

סיכום

מכל האמור לעיל עולה כי למרות קיומה הצפוי של נכונות עקרונית גוברת מצד ברה"מ ליתר מעורבות צבאית בעימות מזוין במוזה"ת, הרי שבפועל אין בידה למעשה יכולת להשפיע על מהלכה ועל תוצאותיה של מלחמה בין ישראל לסוריה ע"י שיגור עוצבות לוחמות לשדה הקרב: בניגוד לדעה הרווחת, הדיביזיות

המוטסות, אשר חלק מהן לפחות עשוי להגיע לאזור הלחימה ב"זמן אמיתי", אינן מיועדות ואינן מסוגלות להתמודד עם צבא מודרני המתבסס על כוחות גדולים של שריון וחי"ר ממוכן. שיגור כוחות המוטסות להתמודד בהצלחה עם צה"ל, הן מבחינת הרכב והן מבחינת סדר גודל, יארך הרבה מעבר למלחמה הצפויה.

אם בכל זאת תחליט ברה"מ על שיגור כוח מוטס בסדר גדול זה או אחר לסוריה, הרי שקרוב לוודאי שהוא לא יגיע לשדה הקרב אלא ייפרס במספר נקודות אסטרטגיות קריטיות, אשר פגיעה בהן מצד ישראל תהווה סיכון חמור למשטר בסוריה. תהיה זו פעולה למטרת "הפגנת דגל" בלבד, ולא תהיה לה השפעה כלשהי על ניהול המלחמה.

לפיכך, דומה כי יש לראות באיום סובייטי בשיגור כוחות מוטסים למוזה"ת (והדבר אף אמור לגבי האיום שהועלה ב-1973) בבחינת איתות לישראל כי היא עומדת לחצות את "הקו האדום" מבחינתה של מוסקבה, ללא כל כוונה לשגר כוחות אלה בפועל. ברה"מ משולה במקרה זה לשחקן קלפים המהמר על סכומים גבוהים, למרות מודעותו לחולשת הקלפים שבידו.

אם אכן תרצה ברה"מ להכניס לסוריה עוצבות לוחמות בסדר גדול שיוכל להתמודד עם צה"ל, יהיה עליה להתחיל בתהליך זה זמן ניכר לפני פרוץ מלחמה. תהליך מתמשך מעין זה, סביר שיאותר ע"י ישראל או ארה"ב ויצור מצב פוליטי חדש בזירה.

המעורבות הסובייטית בפועל בלחימה נגד ישראל, תמצא כנראה ביטוי במאפיינים הבאים:

- שיגור נשק וציוד לצבא הסורי.
- מעורבות מערך הייעוץ הסובייטי (אשר כאמור ייתכן ויגדל בעקבות הסכם הידידות הסורי-סובייטי) בלחימה מרמת הדיביזיה ומעלה.
- שיגור יחידות עצמאיות בתחומי ההגנה האווירית, ה"א" והמודיעין לסוריה. ייתכן כי במסגרת זו ינסו הסובייטים לבדוק את יעילותן המבצעית של מערכות נשק חדשות.
- פעילות מוגברת של השייטת היס-תיכונית, בעיקר בתחום אבטחת נמלים ופריקת רכבות הנשק, מניעת פעילות בלתי מופרעת של צה"ל באזור החוף הסורי ואיסוף מודיעיני מוגבר.
- למרות שבמהותה אין פעילות זו חורגת ממה שהיה מוכר בעבר, הרי שעקב היקפה הגדול הרבה יותר היא עלולה להעמיד קשיים בלתי מבוטלים בפני צה"ל, ומכל מקום על ישראל לקחתה בחשבון במערכת השיקולים הכוללת שלה.